

Revista Crítica Penal y Poder
2015, nº 9
Septiembre (pp.371-392)
Observatorio del Sistema Penal y los Derechos Humanos
Universidad de Barcelona

VIVÈNCIES DE LA PRESÓ EN RELACIÓ A LA DROGODEPENDÈNCIA: ENTREVISTA A LA MESTRE I EDUCADORA ROSA CANET SOLER

*EXPERIENCES FROM PRISON IN RELATION TO DRUG ADDICTIONS: INTERVIEW WITH THE
TEACHER AND EDUCATOR ROSA CANET SOLER*

Josep Maria Lloró Soler

Doctorant en Dret Públic Global

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

Transcripció de l'entrevista a la mestra i educadora Rosa Canet Soler, que ha estat durant 20 anys treballant en diverses presons arreu de Catalunya. A l'entrevista la Rosa ens fa una descripció de la seva relació professional amb l'àmbit penitenciari i ens explica, més concretament, la seva experiència i coneixement sobre la drogodependència i el tractament que se'n fa a la presó.

Paraules clau: Entrevista, drogodependència, presó

ABSTRACT

Transcript of the interview the teacher and educator Rosa Canet Soler, who has been working for 20 years in various prisons throughout Catalonia. In the interview Rosa us a description of his professional relationship with the prison environment and explains more specifically, their experience and knowledge on drug addiction and treatment that is made in prison.

Key words: Interview, drug addictions, prison

Quina ha estat la teva relació amb el món penitenciari?

Des de 1991 fins a l'any 2012 he estat vinculada com a professional de l'educació al món penitenciari. Els primers anys vaig fer de mestra a diversos centres penitenciaris, també d'educadora de Medi Obert i de tècnica al Servei de Rehabilitació. Finalment, de mestra a Quatre Camins. El fet de recórrer tots els centres de la província en aquests primers anys em va permetre conèixer el medi des de diverses perspectives. Sempre ho he considerat un període de formació impagable.

Quina consideres que és la finalitat de la presó, de la manera en què funciona actualment, rehabilitar, reinserir, castigar o custodiar?

Depèn de qui li facis la pregunta et donarà una resposta diferent. Des del meu punt de vista, la funció de la presó consisteix a tractar un problema que socialment és incòmode: hi ha persones que incompleixen la llei, i alguna cosa s'ha de fer amb aquestes persones. De vegades el fet d'anar a presó està fet més de cara a l'opinió pública; com reacció emocional davant d'un fet delictiu greu. Els mitjans solen donar la veu a les persones "en calent", no sempre pel rigor de la informació.

Els delictes de violència extrema són la mínima proporció dels delictes que han comès les persones empresonades. La majoria està condemnada per delictes contra la propietat privada i contra la salut pública. I d'aquestes persones, moltes, ja es trobaven anteriorment en una situació de risc d'exclusió, que l'empresonament agreuja. La majoria, aproximadament un 75%, són persones amb problemes de drogodependència, i si no eren drogodependents, dins de la presó alguns acaben sent-ho. També hi ha persones pobres i persones amb altres malalties mentals.

Un cop dins la presó, la primera finalitat és el manteniment de l'ordre. Es tracta d'ocupar al pres, gestionar el seu temps, distreure'l, i evitar que exploti. En definitiva, gestionar la conflictivitat interna. Per gestionar la pacificació de l'entorn, es fan promeses i es creen expectatives positives en els interns per obtenir més fàcilment el seu sotmetiment. Tot el que es fa dins de la presó només té una conseqüència, mantenir una estructura perversa i decadent que s'autoalimenta.

Per als interns i internes, gairebé res del que es fa a la presó es viu com quelcom amb projecció de futur a la seva vida, sinó sempre relacionat amb el present més absolut.

El sentit de la presó obeeix a raons polítiques i administratives, alienes a les tasques socials en favor de la rehabilitació i la reinserció, que fonamenten la raó de ser de la institució penitenciària segons la llei. Socialment la presó serveix de propaganda, de què alguna cosa es fa, des del ministeri de l'interior o afins: "Som estrictes en el compliment de la llei i castiguem els qui es passen un pèl". Té aquesta funció, però aquesta és una funció de maquillatge. La gent, en realitat, no sap què passa una vegada es tanquen les portes i en tot

cas si es fa pública alguna cosa, és que té escola i universitat, en algun centre, piscina, i que dinen i sopen cada dia.

No es fa tampoc pedagogia. Tots hauríem de saber que les persones que van a presó no són diferents dels que no hi van. En definitiva, són persones que no saben resoldre els seus conflictes. I conflictes en tenim tots. Uns més que d'altres, no tots tenim la sort de néixer amb accés a recursos socials, educatius, familiars. Per desgràcia cada vegada hi ha més pobresa, més desigualtat. Hi ha persones que ja neixen amb més risc d'exclusió que d'altres. A partir d'aquí s'hauria de fer una política social, d'igualtat de drets, i moltíssima d'aquesta gent no arribaria a quedar exclosa, ni a la presó.

En realitat les institucions et diran que ja apliquen aquestes polítiques.

Això és el que diran, també diran que la presó va molt bé. La realitat és una altra. Un cop has empresonat el delinqüent que surt a la primera plana dels diaris tanques la porta. A partir d'aquell moment s'inicia una convivència en condicions de falta de llibertat i tot el que això genera en la conducta de les persones, més els trets de la conducta de les persones que molt sovint estan allà per no saber gestionar conflictes i diferències amb els altres: neurosi, addiccions, impulsivitat, violència, relacions de poder... Com es gestiona tot aquest còctel? Abans només amb "mà dura", més tard amb la filosofia del "tractament" que ha afegit tot tipus d'activitats perquè la gent estigui ocupada i la participació en les quals és la moneda de canvi per gaudir dels beneficis penitenciaris.

En què consisteix el "tractament", és una eina eficaç per rehabilitar a l'intern i evitar la reincidència?

S'anomena tractament a tota activitat, dins la presó, orientada a la rehabilitació, formació, educació de l'intern, etc. Quan el senyor Ignasi Garcia Clavel es va fer càrrec de la Direcció de Serveis Penitenciaris, va intentar impulsar programes de tractament dins de les presons, amb una veritable intenció de donar valor a la reinserció dels presos. Abans que la Generalitat se'n fes càrrec la funció de la institució es limitava a la guarda i custòdia del reclus. Quasi no hi havia mestres, ni educadors. La introducció del tractament va suposar una invasió o ingerència en la gestió dels centres que els funcionaris de vigilància no sempre veien amb bons ulls.

Si li preguntes a un professional per què es fa un programa, et dirà que ajudarà les persones a tirar endavant. Si li preguntes a un intern per què fa aquest programa, comproves que les seves motivacions són alienes al tractament, i tenen més a veure amb l'obtenció dels beneficis penitenciaris. Potser el pres participa del tractament per obtenir el permís i descobreix per si mateix algunes coses que el poden ajudar a tirar endavant. Per tant si ho mires així, al detall, es fa el que es pot.

Però sovint un educador o educadora que s'acaba de llicenciar, comença en aquest medi i la posen a fer un programa que ha creat un altre, amb quatre indicacions, a atendre a un gran nombre de persones i no pot arribar a tothom, ni fer-ho en condicions.

En això també influeix que la presó estigui massificada, la qual cosa ha de ser greu.

Molt greu, massificada i amb zero pressuposts per a tractament. Tot el tractament ha tingut una devaluació impressionant en els últims cinc o sis anys. És clar, si ho mires des d'a prop, allí tothom sembla fer-ho bé, però si t'allunyes una mica i veus el conjunt t'adones que tot el que es fa allí serveix únicament per gestionar la vida quotidiana del centre.

Motivar a l'intern perquè participi oferint-li aquests beneficis penitenciaris.

Clar, i de fet molta gent participa per aquest motiu. Hi ha qui veu això com una espècie de mercadeig i diu, "no vull participar", i renuncia al tractament, pocs. En altres casos simplement no participen i estan tirats al pati, sense fer res. Si són addictes, probablement, estan observant com aconseguir droga, veient el que passa, controlant.

Aquesta necessitat de donar incentius, mitjançant el tractament, s'inicia a partir de la derogació dels beneficis penitenciaris que lliuraven el pres d'un dia de reclusió per dia de condemna complet (la redempció), amb la introducció del nou codi penal de 1995.

Amb la redempció era més fàcil. La col·laboració del pres era més efectiva pel benefici que rebia directament a canvi de tenir una bona conducta. Avui dia es dona simplement una expectativa, assegurant que mitjançant una bona conducta i la participació en els diferents programes del tractament, serà més fàcil aconseguir permisos de sortida i altres beneficis. Però a l'hora de la veritat, quan no convé que un pres gaudeixi d'aquests permisos, que ja li correspon sol·licitar, es busca qualsevol excusa per denegar-los. El que més tem la institució és que el pres reincideixi estant encara vinculat a la institució.

L'any 1997 es crea un sistema de recompenses, el SAM. (Sistema d'Avaluació i Motivació Continuada). El pres disposa d'una "cartilla de punts" on es qualifica la seva conducta, participació, interès en els programes, etc. Però no sempre està relacionada una bona conducta amb un bon pronòstic. Simplement mostra una millor adaptació a la normativa.

Així, els que reben les qualificacions més negatives són aquells presos que han comès delictes que no tenen tant d'impacte, socialment parlant. Principalment relacionats amb el tràfic i consum de drogues i contra la propietat, ja que són persones amb més dificultats adaptatives, principalment com a conseqüència, en molts casos, de patir la malaltia de drogodependència.

Les contingències de la vida fan impossible tenir la seguretat al 100% de com aniran les coses. En el cas de la presó és quelcom que s'ha d'assumir. Segons la llei les persones han

gaudir de la màxima llibertat que sigui possible en cada cas. Si valeres que una persona ha de sortir de permís o que has de donar-li la llibertat condicional, ningú et pot exigir com a professional que garanteixis al 100% que aquesta persona tirarà endavant. Llavors no deixaries sortir a ningú. El teu treball com a professional és precisament minimitzar el risc, però facilitar la sortida d'aquesta persona.

Els programes del tipus SAC, de delinqüència sexual i alguns programes de tractament més especialitzats, aconseguen baixar la reincidència. És a dir, alguna cosa es fa. Però s'hauria de veure quantes persones poden accedir a aquesta atenció més individualitzada.

Jo crec que, el fet que el tractament sigui un instrument per a la institució, que no un instrument de cara al pres, d'alguna manera l'invalida.

Penses que si el pres tingués més possibilitats de gestionar les diferents opcions del tractament, seria possible una major integració i participació per part seva?

El que hi hagi una part, més que de gestió, de participació, està contemplat en la llei, però s'incompleix sistemàticament. La idea que les persones preses puguin decidir alguna cosa està fora de la realitat. A mi m'ha arribat a dir algun director que jo era "assembleària" com un insult, simplement perquè proposaves escoltar el que la gent deia; que diuen coses amb molt de sentit comú. A la gent quan li donen la responsabilitat de prendre decisions, les pren amb responsabilitat.

A "Quatre Camins" va funcionar una temporada la comissió del menjar. Alguns interns es reunien periòdicament amb el cap de cuina i decidien coses relacionades amb l'alimentació; I anava perfectament.

Facilitar la vida quotidiana alleugereix moltíssim la vida a la presó. Que si vols realitzar algun esport, anar a l'economat a comprar, que si hi ha treball, ho puguis fer. Que per sortir de la cel·la i anar d'aquí a allà, no hagi d'estar tres hores esperant. Si s'escoltés més el que els interns proposen suposaria una millora de les condicions de vida. A més, la participació fomentaria un enriquiment de valors, necessaris per la reinserció.

A la presó tu no decideixes res, i això d'alguna manera, el que aconseguix és des-educar. Si alguna de les persones internes alguna vegada havia tingut la responsabilitat sobre alguna cosa, a la presó acaba perdent-la.

Entenc llavors que caldria fomentar aquesta participació en la presa de decisions, per a la predisposició a portar una millor vida en llibertat, sent responsable...

Tu com a intern, no pintes res, no decideixes res. Tot ho decideixen per tu. I si alguna vegada sol·licites aquesta participació, i no diguem, si t'organitzes, és considerat un motí directament. Si s'ha produït alguna vegada que la gent s'ha organitzat, per fer una vaga pacífica, per exemple per l'incompliment de la destinació dels treballs, o alguna cosa

semblant, han acabat tots en primer grau, aïllats, o se'ls canvia de centre. Hi ha unes represàlies terribles.

Quan la direcció es decideix a parlamentar, amb la idea de solucionar el conflicte causant de la protesta i es presenten representants, encara no han sortit del mòdul i ja els porten a primer grau o els canvien de centre, per disgregar-los. I això sempre és així. Quina participació i quina responsabilitat estàs fomentant en la teva comunitat?

Perquè, quan algú incompleix la llei, ho fa per moltes raons: diners, addicció, conflictes personals, impulsivitat... Però hi ha alguna cosa que li permet fer això i és no tenir noció de “bé públic”. I això al nostre país ho sabem molt bé, amb tota la corrupció, tots els casos que es destapen. Aquesta és una de les coses que primer s'haurien de treballar. Perquè les persones haurien d'entendre que la norma, la llei, existeix per un bé comú i que, per tant, actuar en contra d'aquest bé comú és, realment, un acte que atempta contra la convivència de tots.

Per tant hauria de crear-se en l'intern la consciència que aquest espai, la presó, també és seu?

És que és seu. La presó es converteix en la casa del pres, l'espai on ha de viure, és la seva quotidianitat. Viu allà vint-i-quatre hores al dia. Per tant hauria de tenir la consciència de ser responsable d'aquest espai. Seria una manera de fomentar que aprengué a cuidar el bé comú, que desenvolupés les seves pròpies iniciatives per millorar-lo, que anessin en favor del tractament, i de la seva reinserció.

Això està molt lluny, molt lluny. Ni tan sols es pensa que sigui una cosa viable.

Suposo que s'usa molt la raó de la seguretat, que en qualsevol moment pot sorgir una organització que es torni violenta, pot haver-hi un motí, agressions a funcionaris...

És fàcil plantejar problemes de seguretat com a coartada. Però realment si algú pensés que la seguretat és tan difícil, sincerament, posarien a un sol funcionari per controlar un mòdul el cap de setmana, amb 250 persones? Es permetria que en un centre, en alguns moments, hi hagi treballant només 10 funcionaris per controlar a 1500 persones? On està la violència? Si tens en un pati a 150 persones, i hi ha només dos funcionaris per vigilar-lo, on està la perillositat? Si aquesta feina genera tant d'estrès, com és que hi ha persones que treballen 48 hores seguides per tenir uns quants dies lliures? Dels 365 dies de l'any, 360 no passa res. I quan passa, generalment no són agressions a funcionaris, sinó entre els mateixos interns. Aquesta és l'única seguretat que està en perill.

Això em porta a pensar que la presó obeeix a l'única raó de donar la imatge que és un càstig...

És una imatge potent, corporativista, presentar la tasca penitenciària com una situació d'alt risc. Ja sé que dir això és políticament molt incorrecte però, aquesta és l'experiència que jo he viscut.

Això del corporativisme, no acabo d'entendre-ho...

Treballar a la presó no sembla desitjable. Ara potser ha canviat el perfil. Però fa 30 anys, anar a treballar de funcionari de presons, era com anar a treballar a la guàrdia civil. És a dir, estava associat a un perfil de persones sense massa formació i amb un paper vinculat a la repressió.

De fet, hi ha funcionaris que amaguen que treballen a la presó. Però també hi ha persones a qui els agrada, igual que hi ha persones a qui els agrada ensenyar la pistola. És un paper poc atractiu (parlo en general). Cal dotar-se de condicions de treball favorables que compensen aquest fet. I una forma fàcil és presentar aquesta feina com d'alt risc. Generalment aquestes condicions comporten un allunyament de la realitat (acumulació d'hores de feina per acumular també dies lliures, ampliació dels horaris que els interns estan tancats a la cel·la, per exemple). La responsabilitat de l'administració pública és no permetre que la millora legítima de les condicions laborals es faci a costa de la qualitat del treball. No sempre ha estat així.

Suposo que hi havia moments en què la gestió interna de la presó era molt més complexa, precisament perquè no hi havia tractament, no hi havia activitats, la violència estava molt més a flor de pell, era més visible. Llavors era com una funció teatral, en què cadascú té el seu paper, com a les presons de les pel·lícules.

Havia de ser més complexa, com dius, però també tot havia d'estar més normativitzat, ensenyar els comportaments bàsics que l'intern havia de seguir i aplicar-los com un autòmat.

Jo conec un intern que ha complert una cadena perpètua camuflada per diferents condemnes successives, amb breus espais de llibertat en els quals va tornar a delinquir, sent novament condemnat i així successivament, fins ara. Va començar la carrera delictiva amb 17 anys i ara en deu tenir 55 anys i encara està a la presó. Sense delictes de sang. Que pots fer al llarg dels anys per aquesta persona?

Si l'objectiu de la presó és la rehabilitació, llavors ha fracassat. És molt fàcil dir que la culpa la té ell, que no es vol rehabilitar. Parlo d'aquest cas en concret, perquè és una persona a la qual vaig conèixer bastant bé. Ell m'explicava que quan estava a la Model, fa 30 anys, portava una arma blanca (en argot, un "pinxo") i davant d'un cap de serveis que l'interpel·là va dir: "Vostè té collons d'entrar en el mòdul sense això? (referint-se al pinxo),

doncs, jo no”. Per tant, qui s'ocupava de la seguretat i de regular la convivència? Doncs eren ells, els mateixos interns. No hi havia tractament, ni hi havia res. El que hi havia eren unes persones que eren funcionaris, que estaven en el perímetre, en el panòptic.

A més la presó Model és el model panòptic tradicional, al mig una torre i des d'allà ho controles tot, veus totes les portes de totes les galeries, i entres en les galeries i hi ha una petita cabina des d'on veus tota la galeria i els passadissos.

Sis persones convivint en una cel·la que està pensada per a dues: com regules tot això si no tens més eines, i més personal. Amb tres funcionaris vigilant, fan el que poden. El pres desenvolupa un rol. El funcionari un altre. I moltes vegades el llenguatge que parlen és el mateix, no els sabries diferenciar si no fos per l'uniforme.

En aquell moment el poder, és el poder de la violència, el poder físic. Quan apareix el tractament aquesta forma de poder canvia. Això, també ho explica molt bé Foucault. Passar de tenir el pres a la masmorra, en què el vigilant compleix l'única funció de vigilar, a tenir a “l'intern” mitjançant el tractament, a l'oficina, l'escola, al taller. El vigilant passa d'estar uniformat a portar bata blanca, a ser un psicòleg, un mestre, un educador i a tenir una missió basada en principis més “científics” que no pas policials. L'estructura i la manifestació del poder canvia i llavors la gestió d'aquesta convivència passa a ser un altre tipus de gestió, que és el “tractament”. Aquesta és la nova forma de control, l'objectiu és aquest mateix control.

Si l'intern que surt en llibertat no reincidís, podries reconèixer que és un control positiu, però com que no és així, el control es justifica per si mateix: el control pel mateix control.

De fet, a cada centre hi ha normes pròpies. Tot un seguit de mesures que són internes. En una presó pots tenir un ordinador portàtil i en un altre estan prohibits, jo ho he vist. Persones que s'han hagut de comprar un ordinador portàtil, i arribar a “Quatre Camins” i estar prohibits.

I això no queda especificat en el reglament penitenciari?

No, això són normes internes de cada centre. I en moltes ocasions normes no escrites. Aquesta és una de les reivindicacions que com a professionals moltes vegades hem fet, reclamar una normativa clara sobre el material prohibit. Per exemple: títex, bolígrafs, i tot un seguit de material escolar. És difícil actuar d'acord a la norma sense tenir una consciència clara de què és el que està prohibit, sobre tot perquè sovint són prohibicions arbitràries.

Tu creus que alguna vegada ens han donat aquesta llista de coses prohibides? No, la resposta sempre ha estat: tot està prohibit. Tot ho has de consultar.

És a dir que, tot el que dones ho has de gestionar administrativament?

En realitat es tracta que tu no facis res sense intervenció administrativa. Si jo et dono una llista, t'estic donant un marge d'acció, per petit que sigui. No et dono la llista, així no tens més remei que passar pel filtre. Ja decidiré si està aprovat o no. Per tant, ens hem trobat amb expedients disciplinaris per tenir bolígrafs, per tenir típex, per tenir pòsits... Com pot ser això? Totalment prohibit tenir un USB; hi ha molta por als mitjans d'emmagatzematge d'informació. D'aquesta forma la norma és purament l'ús arbitrari de la norma. Què aporta això al tractament? Res de bo, saber qui mana, apropiat-se fins i tot dels aspectes més ordinaris i quotidians de la vida del pres.

Penso que la presó té molt a amagar; per què tenen tanta por, què entrin els mitjans, si en realitat es fa un bon treball?

Bé, segons ells és la seguretat, el respecte a la intimitat dels interns... Però a parer meu, hauria de ser més oberta. El senyor Batlle, quan era secretari general repetia constantment: "les presons haurien de ser de vidre, perquè han de ser transparents i són fràgils al mateix temps". És una imatge il·lustrativa; la presó, la tasca que es fa a la presó, hauria de ser pública i sotmesa al control públic. Parlo de fiscalitzar de funció social que justifica la raó de ser de la institució i que es paga amb diners públics. La presó hauria de ser un espai observable des de fora (respectant la intimitat del pres). Com una garantia per a tots, no només per als interns sinó també per a la gent que hi treballa.

Qualsevol ciutadà està interessat en la reinserció del pres, vol què no hi hagi delinqüència, podent anar tranquil pel carrer. No serveix de res que, qui roba el tanquin a la presó, que el tinguin en un congelador fins que el tornin a treure, ja que hi ha moltes probabilitats de què reincideixi en el delicte, al no estar veritablement rehabilitat, ni inserit.

Vaig escoltar un ponent en el congrés penitenciari celebrat a Barcelona l'any 2006, crec que era africà, que no entenia que les presons fossin tan asèptiques, que posaven la persona a la presó i el desconnectaven absolutament del delicte que havia comès, i de la situació que havia generat. Una cosa absurda, és a dir, tu em causes a mi un greuge, a tu et tanquen, i a mi em deixen amb el greuge. Perquè no troben una manera de reparació. En les cultures més "primitives" és així com es gestiona, si jo t'he deixat sense un recurs, la meva responsabilitat és que jo em faci càrrec d'allò que t'hagi perjudicat. Si he mort un pare, m'ocupo dels fills; és una altra manera d'enfocar-ho.

A partir de la revolució industrial, si tot es mesura quantitativament a través del capital, fins a la condemna per un delicte es mesura quantitativament, amb una moneda única i aquesta moneda única és el temps.

I no qualitativament, com seria buscar la reparació dels danys causats.

Al contrari. És com si a la víctima l'únic que se li pot oferir és la presó, com una forma de venjança. Després estan els drets humans que reivindiquen que la presó ha de servir per a la reinserció, i després està la realitat. Tens milers de persones tancades, vivint en espais estrets i amb unes condicions de vida bastant penoses. Tens entre mans una bomba i cal desactivar-la. El tractament és útil per a això.

És clar, si ho compares amb altres presidis, on quan hi ha un motí moren dues-centes persones, evidentment no hi ha punt de comparació. Però com a institució, quina diferència hi ha entre l'una i l'altra?

Com és el tracte entre els funcionaris de presons encarregats de la vigilància i els professionals que formen part de l'àmbit educatiu?

Abans l'educació dins la presó depenia dels serveis penitenciaris, per tant, els mestres que hi treballaven eren part del col·lectiu de professionals penitenciaris. Avui no és així, i sovint són vistos com agents externs, no integrats als equips de tractament.

De manera que trobes adequat que hi hagi una separació entre el que és la vigilància, el tractament i el treball educatiu?

Partim de concepcions diferents. Però jo definiria la separació fonamental de funcions entre els que creuen en la "bondat" de la institució penal i entre els que creuen, com jo mateixa, que és un plantejament erroni, cruel i bastant inútil. Generalment també molts professionals del tractament i de l'educació són del primer grup. I també hi ha persones de vigilància que els trobem més propers al segon grup (però no sempre ho poden fer públic).

La meva funció com a mestra és facilitar el compliment del dret a l'educació que tenen els interns. La separació de funcions és necessària, però no és negativa. Potser és incomoda, perquè tu sempre treballes millor amb persones que volen col·laborar amb tu.. Simplement fa visible una separació que d'altra manera quedava camuflada.

El que ells senten com una intrusió, és el teu espai legítim.

Exactament, legítim. I aquesta funció separada és la que ens dóna legitimitat. Penso que formar part del personal estrictament penitenciari no era el lloc que ens corresponia. Aquesta és la meva visió.

Però m'havies comentat que, en els últims 20 anys la situació havia empitjorat.

Ha anat empitjorant perquè la idea del tractament també ha anat empitjorant, però això és independent al fet de ser mestra. Quan jo vaig començar a treballar a la presó, hi havia una veritable voluntat de què el tractament ajudés a les persones a tirar endavant. Ha anat evolucionant cap a una eina de control. En realitat sempre ho ha estat, però d'entrada hi

havia la voluntat de fomentar la reinserció. He treballat, fa temps d'això, amb comandaments que facilitaven tot el que podien la meva tasca. Però en algun moment, l'àrea educativa passa a ser alguna cosa aliena dins de la presó; no veuen en tu a un col·laborador per als seus objectius, perquè tu tens els teus propis objectius. Els meus objectius són educatius, i per tant alliberadors. Els de la presó són el contrari; El fet que puguis sortir de la presó amb més formació facilita la reinserció. Això haurien de cuidar-ho, però no és així, perquè no li donen cap valor. Dit en paraules pròpies d'un sotsdirector de tractament: "a veure si et creus que per estudiar li hem de donar un permís". Tots entenem que perquè un intern es formi no és motiu perquè surti de permís, ara bé, sembla mentida que des d'una àrea de tractament no es valori la formació com una eina que contribueix a la reinserció. En el fons el que t'estan dient, no és que la formació no tingui gens d'interès, sinó que ets tu i el teu treball el que no té gens d'interès per a ell. Aquesta és la lectura que jo faig.

Per tant, des de la teva perspectiva la idea de rehabilitar o reinserir al pres està fora de la intencionalitat de la presó.

Exactament. Mentre això es pot dissimular, perfecte. Però el dia que ja no és possible dissimular, llavors sorgeixen els conflictes. Davant la reivindicació que els mestres no havien de fer controls analítics als presos, i d'altres tasques administratives pròpies del servei penitenciari, com són de peritatge, seguiment penitenciari, etc. La resposta va ser: "Si voleu aquesta escola, jo no us necessito aquí". Com si l'escola estigués només al servei de la gestió de la presó i no del dret a l'educació de les persones. No ens reconeixia cap utilitat i de fet ens van expulsar dels equips i dels despatxos de tractament.

És la consciència d'un sistema que diu que tu no estàs aquí per educar, estàs al servei de la institució penitenciària. I com a conseqüència d'aquest pressupòsit, tu no pots establir la més mínima relació amb un intern, ni li pots donar el teu telèfon, ni pots parlar amb la seva família. Com aprendrà a socialitzar?, com normalitzarà la seva vida?. Sortirà de la presó en pitjors condicions de les que va entrar.

Molts interns tenien el meu telèfon, encara que no el donava sistemàticament. Però la meua idea de relació educativa implica un vincle amb les persones, I en el moment que una persona et diu: "Sortiré de permís, podem fer un cafè?" i tu li has de dir: "No, quan surts per la porta jo ja no existeixo" Si no vols trobar-te en aquesta situació, llavors has de treballar d'una altra manera o has de treballar en un altre lloc.

Però és que a més va en contra de la idea que té la presó de reinserir.

Exacte, sobretot va en contra de la meua idea de ser una persona de suport en el procés de creixement del pres. Jo sóc mestra i entenc el meu treball d'aquesta manera, una persona de referència i de suport. Per a allò que la persona vulgui, joestic aquí perquè professionalment tinc unes eines per poder-te orientar, ajudar. Perquè utilitzis de mi aquells

recursos professionals que tinc. I aquí es barreja, necessàriament, el caràcter professional amb el personal. Per a mi, la part personal i la professional no són compartiments estancs.

Jo els límits, com tots els posem, els he posat d'una altra manera. El límit el poso en el moment de plantejar-me fins a on puc arribar personalment i professionalment. A aquesta persona, puc donar-li el meu telèfon, perquè em truqui quan estigui de permís, sí o no? Si és que no, no l'hi dono. Però no marco el límit en què jo no dono a ningú el meu telèfon. Si jo considero que l'haig de donar, el donaré. Si crec que professionalment i personalment ho puc assumir. Al barri on visc, al Carmel, viuen alumnes meus, me'ls trobo pel carrer, i amb algun estableixes una relació més propera. M'han vingut a presentar la seva família. Això puc o no puc fer-ho? Si jo vull assumir-ho, ho faig i si no vull, no ho faig. Però pel fet que aquesta persona estigui vinculada al meu àmbit professional, jo li haig de girar la cara al carrer quan el trobo? No em dóna la gana.

Perquè vas decidir marxar i deixar de treballar en l'entorn penitenciari?

Assumir aquest rol també representa assumir un poder sobre l'altre. I quan et donen un poder sobre l'altre és difícil renunciar-hi. Va ser un procés d'anàlisi, em vaig qüestionar: jo qui sóc aquí?, que faig?, quin és el meu paper?, que haig de fer?, que puc decidir?

Per a mi ha estat un procés de molts anys de comprendre, analitzar i reflexionar, passant per una crisi personal considerable. Sis mesos de baixa i tres anys en teràpia, buscant maneres de canalitzar aquesta angoixa i aquesta inquietud de trobar quin era el meu paper allà dins, que no estigués en conflicte amb la meva consciència i amb la meua manera d'entendre les coses. Així va ser com vaig contactar amb diverses organitzacions fins que vaig trobar a Justícia i Pau un lloc on poder actuar i reflexionar. Vas caminant en una direcció, però és un camí sense tornada i aquest camí et porta a anar-te'n. Arriba un moment que dius, jo no sóc capaç d'estar aquí i no caure en alguns paranys on no vull caure. I per tant jo no vull estar en aquesta situació d'haver de decidir o afrontar determinades coses sense poder dir res.

Tot són anomalies dins de la presó. Penso, pel que expliques, que no és l'espai adequat per complir amb la funció que avui dia la societat mereix. És una institució completament desfasada que se sosté per una deriva econòmica i històrica, sense un sentit coherent per la funció que actualment hauria d'obeir, amb paràmetres socials i integradors. De totes maneres veig que són irreconciliables, les intencionalitats que puguin haver-hi en la rehabilitació de l'intern amb què és la presó. No encaixa per res. Ja no és qüestió de recursos, sinó que ni l'espai, ni el mètode són els adequats.

La institució té la seva pròpia dinàmica i té els seus propis objectius, que és perpetuar-se com a institució i la resta tot és secundari. I està molt bé el que diu la Constitució i el que diuen les lleis dels primers anys de l'etapa democràtica. Que tal com es van actualitzant es fan més repressives. El jutge Santiago Vidal que va venir a fer una xerrada, més o menys

els va venir a dir això: “No demaneu molts canvis, perquè si han de canviar les coses, no canviaran per a millor”.

Penso que s'han fet modificacions insuficients en el cas de les drogodependències. Un dels articles més controvertits del codi penal, diu que l'addicció ha de ser “greu” no és suficient ser addicte. Tractant una malaltia mental com a delictiva.

És com dir, has de tenir un càncer terminal, si no és terminal no és càncer. Perdoni, però és càncer des del primer dia. Una altra qüestió és si el tractament ha de ser més intensiu o ha de passar per fases. El que és clar és que la drogodependència es torna terminal quan entres a la presó.

Imagino que la drogodependència deu jugar un paper important en relació a la teva feina, com a mestre dins la presó, per això voldria saber què entens per drogodependència, penses que és una malaltia? Quin és el teu interès sobre aquesta qüestió?

La meua perspectiva sobre la drogodependència va fer un gir quan treballava en el Centre Obert de la presó Model de Barcelona. El context habitual dins de la presó és: “Però com pot ser que estiguis consumint si tens proper el permís per sortida?”, aquest era el discurs. Però quan vaig arribar al Centre Obert, em vaig adonar de la seva transcendència, en estar en contacte amb la vida real de les persones, fora de la bombolla que és la presó.

Cada dia quan sortia de la Model anava a veure a l'hospital el fill d'un intern, ingressat per sobredosi. I parlàvem molt de la seva experiència. Va ser quan em vaig adonar que hi havia alguna cosa que se m'escapava, no sabia ben bé què era, ni ho entenia.

Volia aprofundir en el tema i vaig parlar amb persones que feien teràpia en un centre que tractava l'addicció. A partir de llavors vaig començar a entendre més, amb totes les reserves, perquè ets una neòfita. A partir d'aquell moment el meu interès era entendre la drogodependència d'aquesta altra manera que se m'anava presentant. I reconèixer quines eren les coses que es fan tan malament, com per exemple separar les substàncies, pensar que pots suprimir una si i una altra no, pensar que és una qüestió del llindar de consum, d'abús. Totes aquestes coses que d'entrada acceptem de determinada manera.

És el que jo anomeno la “mentalitat de consumidor”

Per tant vaig començar a entendre de què es tractava. I de fet, a partir d'aquell moment vaig començar a parlar amb els alumnes interns amb els qui tenia confiança. La realitat no era “sóc un drogodependent i ho vull deixar”. La realitat era “sóc consumidor i no penso deixar-ho mai”. Es necessita confiança per dir-te això. Et donaven una informació i no sabien com la utilitzaries.

El meu discurs va canviar, i va canviar perquè, en certa manera, deixes de ser complaent, i les persones no s'esperen respostes que solen ser molt descoratjadores. Perquè li dones una versió diferent de la malaltia, i li fas entendre que a la presó, en aquestes condicions té poques possibilitats i, a més, el primer que ha de fer és pensar que ha de deixar de consumir qualsevol substància, per sempre.

El meu discurs a partir d'aquest moment va ser: “Tu véns aquí per parlar-me de com t'ho posen de complicat per obtenir els beneficis penitenciaris i a mi tot això no m'interessa gens ni mica. L'única cosa que és important per a tu, és tractar la malaltia de l'addicció. Si no ho fas, tota la vida que et resta discutiràs sobre el proper permís o la propera condemna, fins que et moris o et tornis boig definitivament, per tant, no entraré a valorar si t'han de donar un permís o un grau. Si vols que parlem de com abordar el problema de toxicomania, parlem, t'ajudo, et dono informació, el que vulguis. Però fora d'això no tinc res a dir-te”.

Hi havia persones que no et tornaven a dirigir la paraula, però també hi havia gent que t'escoltava i et deia: “A mi mai ningú m'ha parlat així o mai m'han dedicat el temps suficient per escoltar-me”. Aquestes persones parlaven més del que els passava i del que sentien. Perquè d'alguna manera, el que està consumint, al mateix temps també és conscient d'en quina espiral està ficat. I hi ha moments de lucidesa, en què ets conscient que aquí hi ha alguna cosa que no va bé.

El que ocorre és que fas una barreja, entre la relació del teu consum i les desgràcies que s'han succeït al llarg de la teva vida, i si no reconeixes que la majoria de problemes que has patit han estat conseqüència directa de la drogodependència, i penses el contrari, es tornen en justificacions que reforcen el mateix consum. “No et drogues perquè tens problemes, tens problemes perquè et drogues”

Clar, per tant, jo com a professional què podia fer. Jo entenia que, dins de les meves limitacions, l'única cosa que podia fer per aquestes persones era ajudar-los a identificar la malaltia i que entenguessin que el seu problema era aquest, que tota la resta de problemes era secundari, més que secundari, n'era una conseqüència. Que la majoria dels seus problemes, al llarg de la vida, havien estat generats per aquesta dependència a les drogues. Si ho vaig aconseguir o no en algun cas, doncs no ho sé. Jo per descomptat ho intentava i compartia aquests coneixements, els que podia, amb altres professionals, però sovint es reien mi.

Que en penses de la relació entre l'àmbit penitenciari i la drogodependència?

Hi ha un canvi dràstic en el perfil de les persones que entren a la presó, fins als anys 80 les persones que eren empresonades ho eren per delictes menys relacionats amb la drogodependència. A més la manera de relacionar-se era diferent i hi havia uns codis clars, bàsics.

A partir dels anys 80 això canvia radicalment, principalment per l'augment del consum d'algunes drogues i la criminalització del drogodependent, relacionat amb el tràfic, els delictes contra la salut pública, robatoris, com a conseqüència directa del consum de drogues.

Augmenta la població empresonada. Les relacions canvien perquè la malaltia altera el codi de conducta. El perfil de pres canvia arran de l'entrada de la droga a la presó.

Jo crec que treballant al medi obert és on descobreixo la transcendència de la drogodependència, en la incapacitat d'alguns reclusos per integrar-se a la vida en llibertat. Després de molts anys de reclusió, un cop han aconseguit el tercer grau, i en molts casos, d'haver tingut una conducta exemplar, en sortir, recauen en el consum i reincideixen en el delicte.

Dins de la presó no s'ha volgut considerar la interrelació dels delictes amb l'addicció; malaltia mental reconeguda. La toxicomania és considerada com un delicte més i es sanciona el consum, el tràfic, sense reconèixer que la conducta està mediatitzada per la malaltia.

Si ets condemnat per un delicte sexual o per violència de gènere, sent drogodependent, a la presó fas un programa per tractar aquests conflictes, però no es fa el de toxicomanies. Perquè representa que tu ets un delinqüent sexual o ets violent. Per tant no és tracta la seva addicció; la que probablement el va portar a delinquir.

La presó degrada tots els àmbits de la persona, el personal, el familiar, la salut física i mental, etc. Hi ha persones que entren molt deteriorades, físicament i psíquicament, perquè estan en consum actiu. A la presó, tenen un cert límit, no poden consumir tot el que volen, tenen una vida més rutinària i ordenada, físicament es recuperen. Però és una situació provisional, que els està preparant (aquesta malaltia és molt pacient) pel moment de sortir. És a dir, com surten amb una condició física millor que la que tenien quan van entrar a la presó, però no havent fet un tractament adequat per recuperar-se de la seva drogodependència, quan surten, tornen a consumir allò que consumien l'última vegada, abans d'ingressar. La tolerància fa que no acceptin aquesta dosi i moren. Cada any moren unes quantes persones de sobredosis en un permís.

Avui, la gran majoria de persones empresonades tenen problemes d'addicció, encara que potser no tots els que consumeixen són addictes. També hi ha un percentatge de gent que no la prova, però són els que menys. Però, anem a veure, com s'entén la droga en l'àmbit social?

Jo penso que, en el context de la cultura occidental contemporània, s'entén com una forma d'evasió, d'oci, d'automedicació. S'ha perdut en gran mesura el sentit ritual del consum col·lectiu que cohesionava a la comunitat. Per exemple en moltes cultures s'ha utilitzat i s'utilitza per contactar amb els seus déus o altres cerimònies populars que

creen comunió, tot això s'ha perdut. El que queda és el consum més ordinari, conservant alguns trets rituals, però és sobretot, una manera de medicalitzar el temps lliure, creant una farmacologia de la diversió.

El consumisme general del nostre temps arriba també als tòxics. La tolerància i la consideració social d'algunes substàncies, com l'alcohol, l'haixix o alguns fàrmacs impedeix considerar el tema com un problema de salut.

Quan al tractament judicial, el consum de drogues pot ser considerada un atenuant, però tampoc està molt clar com està regulat, ni el que significa; cada jutge ho veu d'una forma diferent. Com a professional, s'ha d'anar prenent determinades decisions sobre els interns i cal fer-ho basant-se en raons mínimament objectives. Els elements a valorar són: la conducta, l'adaptació a la normativa, la participació en activitats, l'ocupació del temps i la relació amb les drogues. Com prens aquestes decisions basant-te en la qüestió de les drogues? Depèn de la concepció que tinguis sobre elles, si tu parteixes de la idea que la relació amb la droga és un delicta més, doncs les conseqüències ja saps quines són: reprimir i vigilar. Vigilar a la família quan ve de visita, vigilar quan tornes de permís, registrar la cel·la, fer analítiques. Has consumit, castigat.

Tu ets drogodependent, aquí no pots consumir, i l'altre diu, “d'acord”. Però jo haig de consumir perquè sóc drogodependent. Si no patís aquesta malaltia mental, et diria que sí i compliria la meua promesa, però és que no puc complir-la.

A més ja se sap que la drogodependència és una malaltia pacient, per tant, si no es pot consumir, perquè les circumstàncies no ho permeten, perquè la droga és molt cara, perquè no hi ha una xarxa que te la faciliti, perquè estàs fent un programa de toxicomanies i saps que van a fer-te analítiques, o per altres motius, pots estar un temps sense consumir, i fa l'efecte que ja està superada l'addicció. Però és clar, aquí no s'ha fet prou.

Si a més el metge et recepta benzodiazepines, tranquil·lizants, tot queda més amagat, és a dir, se substitueix una droga per una altra. Si quan parlem d'un tractament lliure de drogues ja és difícil, si a més la vas alimentant amb altres substàncies, mai es deixa de consumir.

Si tu li preguntes a qualsevol professional per què hi ha drogues a la presó, la resposta sempre és perquè les entren, perquè hi ha gent que viu d'això, perquè la gent les compra, sempre són qüestions policials. El control policial no pot tapar tots els forats. La resposta és molt més senzilla. Hi ha droga perquè hi ha drogodependents. Si realment acceptessin això, podrien controlar millor la part comercial. On hi hagi un drogodependent ha d'haver-hi droga.

Si traguessin a les persones que pateixen aquesta malaltia hi hauria molt menys tràfic, i per tant hi hauria menys consum. Consideres que una persona que pateix aquesta malaltia ha de complir una condemna de presó?

No haurien d'arribar a la presó. S'haurien d'aplicar les “mesures alternatives” i forçar a què aquestes persones fessin un tractament amb garanties, deslligat dels beneficis penitenciaris.

De manera que si s'apliquessin les “mesures alternatives”, amb totes aquestes persones que no han comès delictes de sang o terribles delictes contra altres persones, a les presons hi hauria entre un 10% o un 20% de les persones que hi ha ara, es buidarien quasi completament.

Possiblement. No es fa pedagogia del que serien les “mesures alternatives”. De fet Espanya és un dels països on més persones van a la presó i paradoxalment és un dels països amb les taxes de delinqüència més baixes; una contradicció absoluta. I aquest nombre de persones empresonades a Espanya ha anat creixent exponencialment en els últims 25 anys, en part, a conseqüència de la legislació del codi penal vigent. Aquest, establia una sèrie de “mesures alternatives”, i alhora enduria certes penes. L'enduriment de les penes s'ha produït, però l'aplicació de les “mesures alternatives” no tant. Molta gent, especialment drogodependents, ja no anirien a la presó si s'apliquessin aquestes mesures i si fessin tractaments adequats, tampoc reincidirien.

Un entorn com la presó, que és un espai de risc pel drogodependent, on és castigat per delictes directament vinculats a una malaltia mental, no és tot plegat, bastant contradictori?

Quina conseqüència té aquesta contradicció? Amagar-ho, falsejar les analítiques, calcular els riscos de consumir si t'han de fer una analítica, jurar i perjurar que ho tens clar i no tornaràs a prendre res.

Veig que són dos espais que s'oposen, d'una banda és un espai on es fomenta que no hi hagi consum, quan la malaltia porta necessàriament al consum, i un mateix entorn on es castiga per patir aquesta malaltia. Que a més és el pitjor context imaginable, perquè la persona es recuperi, el seu sistema nerviós es relaxi, tingui la major estabilitat emocional, i no rebi estímuls relacionats amb la droga. Tot el treball que pugui beneficiar a l'intern a través dels programes, queda completament destruït pel mateix context de la presó.

Aquestes paraules les he sentit dir a molts interns. Vas a escola, fas un programa, veus que hi ha coses que podries fer. Surts per la porta i la primera situació amb la qual et trobes com: alguna persona tractant-te malament, un company que es troba en una situació d'estrès, algú que t'ofereix droga o un mateix, que sent ànsies de consumir i no té a ningú, ni cap recurs per evitar-ho. A qui li ho dius?

Sí que hi ha casos en què la gent està tan desesperada, persones que s'adonen que això els està matant i destruint la seva vida, volen deixar-ho i demanen ajuda. Però és clar, aquesta

ajuda és lenta, superficial en el millor dels casos i a més dificulta l'obtenció de beneficis penitenciaris.

No es realitza un tractament integral de la drogodependència que s'ocupi de totes les facetes de persona i que faci un seguiment fora de la presó?

No, no hi ha recursos. A més la condemna és una cosa limitada en el temps. És a dir, arriba un moment en què, quan la persona és lliure definitivament, ja no pots fer res, l'única cosa que pots fer és donar-li alguna orientació. Per a mi seria molt important, intervenir durant tot el temps que dura la condemna, que és quan realment estàs tutelat per l'administració, la qual té una responsabilitat cap a l'intern, però dura el temps que dura la condemna.

Seria necessari, en el moment que hi ha un delictes, esgotar totes les mesures alternatives abans que entrar a la presó. I en cas de complir la condemna a la presó, començar a treballar immediatament, i no esperar al final, quan ja no pots dir-li que no pot sortir. Arriba un moment en què els beneficis o les sortides o els recursos es donen quan ja no poden denegar-se.

La toxicomania a la presó es tracta com un problema, com un conflicte, com una condició delictiva, i no com un substrat patològic que ho impregna tot.

I aquí es demostra que el tractament ha estat un fracàs.

L'èxit per part de l'intern és aconseguir la seva sortida i per part de l'administració què no creï problemes. Però clar, si penses en la veritable funció que té la presó, la privació de llibertat i no la reinserció, jo crec que és un fracàs.

Actualment l'acompanyament dels interns és insuficient. Es visita a l'intern quan s'ha de fer un informe, que depèn de l'administració, sentint-se obligada només a respectar els terminis fixats. Hi ha reclusos que passen anys sense rebre la visita de cap psicòleg, educador, o d'altres professionals, per realitzar un seguiment de la seva evolució.

A més, si parteixes de la idea que el consum de substàncies és una qüestió de voluntat, d'abús, d'irresponsabilitat, i són aquests els elements amb els quals treballes, no hi ha res a fer, és totalment erroni. Si a tu et castiguen per verbalitzar els teus problemes, te'ls calles. Quantes persones allà passen per moments crítics, en què seria un bon moment per actuar i fer un tractament adequat. No poden dir-ho i el moment passa.

En el cas dels tractaments de drogodependències, els que tenen més èxit són aquells, en els quals, addictes recuperats que s'han format i especialitzat en l'estudi de les drogodependències, són les persones més adequades per tractar aquesta malaltia, per mitjà de les teràpies de grup.

Hi ha programes de toxicomanies, en aquests programes hi ha activitats en grup en les quals parlen i sobre el paper t'ajuden a reconèixer les situacions de risc, en fi, es fa un tractament estàndard. Però es parteix d'aquesta concepció, que la drogodependència és una cosa que depèn de tu i que tu ets drogodependent perquè tens "consum actiu". No es parla de "drogodependència activa", sinó de "consum actiu". I clar, si no detecten aquest consum, el tractament va bé. S'estan deixant el més important, que és, assumir la consciència de malaltia. Pas necessari per una veritable recuperació que eviti futures recaigudes.

A continuació volia preguntar-te en què consisteix el DAE, consideres que és un tractament adequat?

Potser en el DAE (Departament d'Atenció Especial) tenen una altra consciència de la malaltia i per això cuiden més les situacions, l'aïllament, tot el que és propi d'un tractament. És un tractament limitat en el temps. Tu tens a aquestes persones un temps, però després aquestes persones surten i habitualment, no hi ha una continuïtat, ni un seguiment.

El DAE és un programa lliure de drogues. El nombre de participants és reduït, el tracte és individualitzat, es fan teràpies de grup, l'acompanyament és constant, l'espai és més acollidor, et garanteix que sortiràs si tot va bé i fomenta la consciència de malaltia. En general la resta de programes per toxicòmans són un desastre.

El tractament al DAE dura un any aproximadament, i solament agafen a persones que tinguin propera la llibertat. Perquè clar, la idea és que recuperis la teva vida, si passat un any de tractament haguessis de tornar al context propi de la presó, no seria massa compatible.

Hi ha una llarga llista d'espera per participar en el DAE, i el criteri d'inclusió és molt convenient per l'administració, presos que estan a punt de ser alliberats i amb un nivell educatiu per sobre de la mitja. Si calculem que aproximadament hi ha 10.000 reclusos a les presons catalanes i el 70% són drogodependents, és a dir 7000 mil, només participen 87 reclusos aquest 2014.

S'ha donat al cas d'un pres condemnat a 20 anys que sent conscient de la seva condició de drogodependent, renuncià als permisos que havia guanyat després de recórrer a l'Audiència Nacional per ingressar al DAE, li van posar bastant difícil a causa d'aquesta condemna tan llarga. Finalment el van admetre.

És a dir que, ni el millor dels tractaments que s'apliquen, amb el màxim de recursos per tractar la drogodependència, és eficaç?

És eficaç en els casos en què l'intern, quan surt de la presó, rep ajuda. Continua fent un tractament i viu en un entorn adient, en què és conscient i es preocupa per la seva situació. Si aquesta persona no rep prou suport, el pronòstic és molt negatiu.

Els psicòlegs que treballen a la presó són especialistes en addiccions?

Els psicòlegs que hi ha allí, ni són especialistes en drogodependències, ni tenen perquè ser-ho. No són psicòlegs en funció de psicòlegs clínics o assessors. Són perits. Si demanes els serveis d'un psicòleg perquè t'orienti, està prohibit que el personal de la presó realitzi aquesta tasca, per evitar un conflicte d'interessos. El psicòleg que participa en una teràpia, no pot al mateix temps decidir si tu has de sortir, o no, de permís. És com el jutge d'instrucció i el jutja que condemna.

I la funció del psiquiatre també és de peritatge?

El psiquiatre pertany al servei mèdic, ha d'atendre les urgències i ha de donar atenció mèdica. En alguns casos el psiquiatre ha de receptar fàrmacs, que en molts casos, serveixen de substitutiu d'altres drogues que el drogodependent consumia habitualment.

Però, respecte als programes de tractament de la drogodependència, participa un psicòleg més especialitzat en addiccions, amb coneixements sobre aquesta malaltia?

Aquí està el parany. El psicòleg que té la funció de perit, és el mateix que s'encarrega del tractament, de manera que assumeix aquestes dues facetes. Quan en realitat fa de notari. És a dir, mitjançant els programes, capten tota la informació possible, per usar-la en l'elaboració del peritatge. L'objectiu és un, tenir més criteri a l'hora de valorar les variacions del règim de l'intern, canvis de grau, permisos, etc. Et paguen com a perit no com a psicòleg. Per fer aquests programes, el centre fa ús del personal de què disposa. I segurament hi ha molts professionals que els gratifica més aquest treball més terapèutic, que no haver de fer simplement informes pericials.

Una altra qüestió que volia abordar és com facilitar el treball dels funcionaris perquè gestionin, de la millor manera possible, la conflictivitat derivada del consum i tràfic de drogues dins de la presó, i especialment el tracte de persones drogodependents?

Amb formació. El personal hauria d'estar més format per fer aquest treball. No hauria de formar-te un company. El curs de formació inicial aborda altres qüestions com la seguretat.

Si un intern demana ajuda i exposa de forma transparent i sincera els problemes d'addicció, és generalment al marge de la institució. Si hi ha un funcionari que d'alguna manera, s'ha format pel seu compte o el sentit comú li diu que, en aquesta situació ha d'ajudar a aquesta persona, ho fa a títol personal i de vegades arriscant-se a tenir problemes.

Quan surts del programa de drogodependència, no ets tractat com un drogodependent sinó com un delinqüent. Sempre ets un delinqüent encara que estiguis en un programa de

drogodependències. Si tens un problema de drogodependència, tens un altre problema afegit al de la delinqüència, és un altre tipus de delictes. Ets un delinqüent i ets un toxicòman, per tant susceptible de generar conflictes.

Sobre el tema del motí a “Quatre Camins” de l’any 2004, em va sorprendre que el sotsdirector de règim de la presó volgués acabar amb el tràfic i consum de drogues des d’una política policial.

Policial sí. Per ell tot el tractament era com una plaga, era una molèstia que havia de tolerar, perquè així estava establert i no podia canviar-ho.

Creia que podia acabar amb la droga a la presó sense entendre que està plena de persones drogodependents, amb el que això significa. I que per tant si hi ha drogodependents, hi ha consum, hi ha traficants i que si hi ha traficants, ha d’haver-hi droga. Va anar pel dret.

El que la gent vivia pitjor era el tracte cap a les famílies. Va fer tot el contrari del que havia de fer, aplicar polítiques repressives, en un ambient que ja ho és de per si.

La repressió mai porta a bon lloc. Estàs en un ambient en el qual, si tu vols, és molt fàcil crear un model paramilitar. Perquè estàs enmig d’una guerra. Hi ha qui ho interpreta d’aquesta manera. Jo mai ho he interpretat d’aquesta manera, però hi ha persones que sí, i és o ells o nosaltres. Per això et dic que de vegades els llenguatges es confonen.

També m’interessa saber en quines dificultats es troba l’intern quan obté el tercer grau o surt en llibertat, per normalitzar la seva vida i evitar la reincidència i més concretament en el cas de persones que pateixen aquesta malaltia?

En aquest estadi es reconeixen les dificultats de molts reclusos per reprendre la seva vida en llibertat. Surten amb una mà davant i una altra darrere, i si algun té la iniciativa de posar-se en tractament, sempre és a nivell personal i sense ajuda. Això és molt trist, però és així.

L’administració els deixa deseparats a tots els nivells. Fa l’efecte que és un treball notarial, que es limita a controlar, si ho fas bé o malament. No tant perquè ho facis bé, posant tots els recursos al teu abast. Si alguna cosa tinc clara, és que el procés de reinserció social després d’haver passat un temps a la presó o després d’haver portat una trajectòria delictiva, no és un procés immediat, és un procés llarg i delicat.

Llavors, des que surts de la presó, fins que es pot dir que has aconseguit restablir una forma de vida deslligada de la delinqüència, passa un temps, i durant aquest temps ja estàs fora del control de la institució, o pràcticament, en cas d’estar en tercer grau. Per tant, aquest procés el fas tu sol. Però si estàs en actiu, és a dir, consumint drogues, sent drogodependent, tu sol, difícilment te’n sortiràs.

I a més, està tota la resta de situacions que conformen la seva vida: l'habitatge, la relació amb la família, si té una feina. Com li dius a una persona que l'única cosa que sap fer és robar, que surti al carrer, sense tenir on anar, en molts casos, sense tenir una família que l'aculli, que no té una possibilitat de treballar, que no té res. Que li dius a aquesta persona?, com esperes que tiri endavant? Si quan surts et trobes en un entorn de vida favorable és més probable que no reincideixis. Però si no és així, està condemnada. Les persones quan surten es tornen a trobar en la mateixa situació, i a més, amb tota la degradació personal, afegida, que representa estar privat de llibertat durant anys.

És una fantasia pensar que tiraran endavant. Si primer no tracten la drogodependència, no podran tirar endavant mai, més tard o més d'hora tornaran a la presó. Entrant i sortint fins que un dia morin de sobredosi. No arriben a una edat avançada els drogodependents que no són tractats.

Tinc entès que hi ha alguna classe de subsidi, per a les persones que surten en llibertat.

Hi ha el subsidi d'excarceració, crec que cobren uns 400 € durant un any, aquest subsidi el donen quan surts en llibertat condicional o definitiva, no mentre dura el tercer grau. Amb tercer grau, tornes a dormir a la presó, i durant el dia tu t'has d'espavilar. I no és fàcil, no és fàcil per a ningú tirar endavant tal com estan les coses.

Jo he viscut tota classe de situacions. Per exemple, persones que han passat per un tractament, més o menys efectiu com el DAE, que en sortir estan un període relativament curt sense consumir, i tornar a caure molt pitjor o persones que han sortit i ràpidament han sofert una sobredosi.